مبانی سینما ۲

ویلیام فیلیپس
ترجمه رحیم قاسمیان

چاپ هفتم

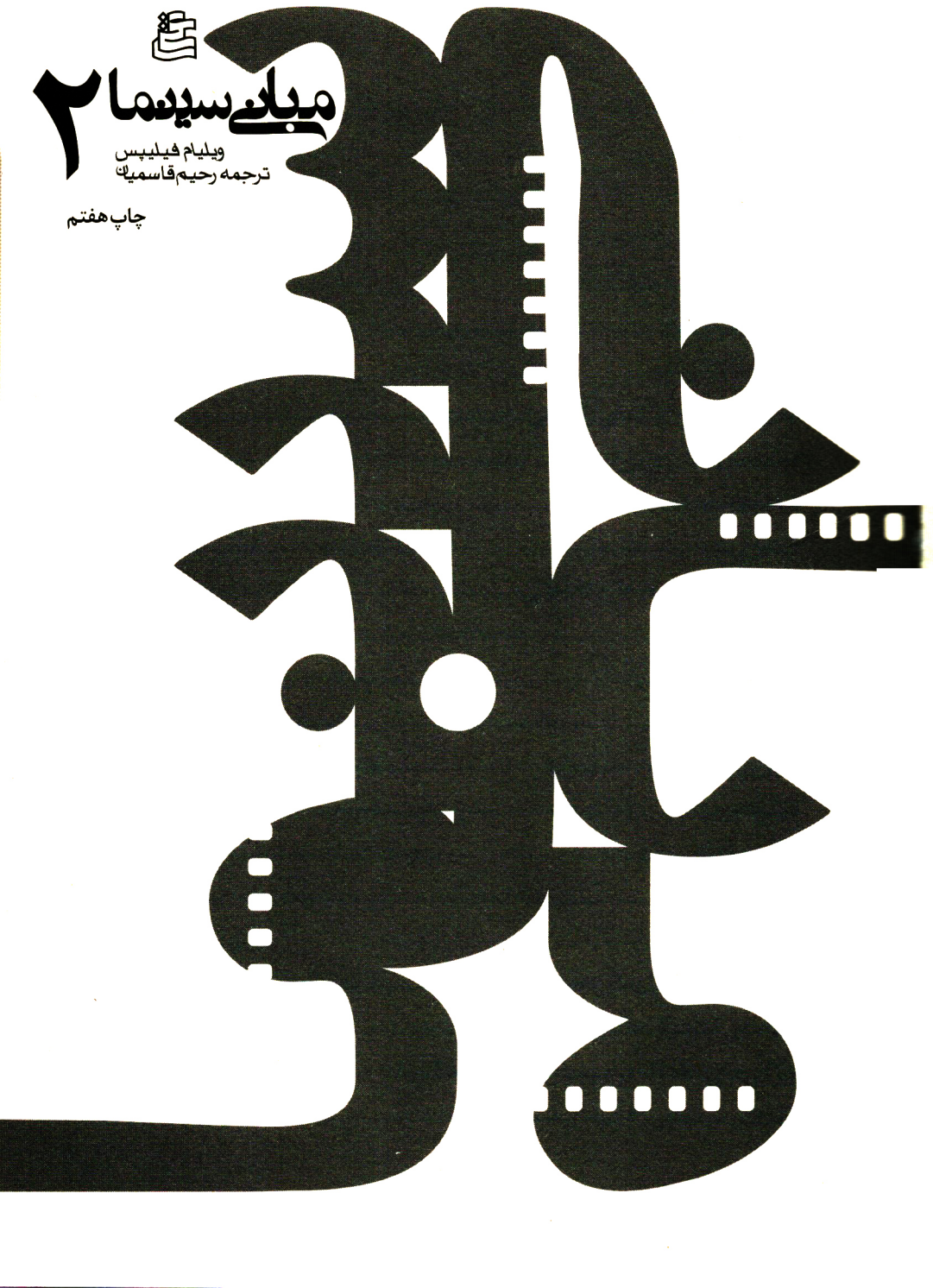

فهرست ■

مقدمه: انواع فیلم ۹

فصل اول: منابع فیلم‌های داستانی ۱۱
فیلمنامه و استوری‌بورد ۱۱
فیلمنامه ۱۲
استوری‌بورد ۱۸
منابع اقتباسی فیلم‌های داستانی ۱۸
منابع تاریخی ۲۱
منابع داستانی ۲۷
نمایشنامه ۳۴
تلویزیون ۴۷
فیلم‌های دیگر ۴۹
منابع مختلف ۵۹
چکیده ۶۰

فصل دوم: انواع فیلم‌های داستانی ۶۵
سینمای کلاسیک هالیوود ۶۶
ویژگی‌های مشترک در سینمای کلاسیک هالیوود ۶۷
ژانرهای سینمایی: فیلم‌های مرتبط ۶۸

سینمای وسترن ۷۱
فیلم نوآر ۸۰
فیلم‌های دیگر ۹۵
سینمای نئورئالیستی ایتالیا ۹۶
سینمای موج نو فرانسه ۱۰۰
فیلم‌های مستقل اروپایی ۱۰۴
سینمای مستقل آمریکا ۱۱۰
چکیده ۱۱۲

فصل سوم: اجزای روایی سینمای داستانی ۱۱۵
داستان ۱۱۷
ساختار ۱۱۹
شخصیت‌ها، اهداف، تضادها ۱۲۱
فیلم بلند و فیلم کوتاه ۱۲۱
فیلم‌های کوتاه داستانی ۱۲۷
آغاز، میان و پایان ۱۳۱
داستان فرعی ۱۳۵
زمان ۱۴۷
زمان حال، نگاه به آینده، نگاه به گذشته ۱۴۷
زمان متوالی و زمان نامتوالی ۱۵۱
زمان فیلم و زمان داستانی فیلم ۱۵۹
سبک ۱۶۱
چکیده ۱۶۷

فصل چهارم: بدیل‌هایی برای فیلم‌های زندهٔ داستانی ۱۷۱
سینمای مستند ۱۷۱
منابع مراجعه ۱۷۲
سینمای غیرداستانی و داستانی ۱۷۴
دیگر ویژگی‌های فیلم‌های مستند ۱۸۲
رخداد واقعی یا کمی دست‌کاری‌شده ۱۸۲
شخصیت‌های واقعی ۱۸۴
فیلم‌برداری در مکان‌های واقعی ۱۸۵
استفاده از تصاویر آرشیوی و زبان اطلاعاتی ۱۸۵
تنوع تکنیک ۱۸۷
فیلم‌های تجربی ۱۹۵
سینمای تجربی در برابر سینمای تجاری ۱۹۶
منابع و موضوع‌ها ۱۹۸
تکنیک‌های فیلم‌سازی ۲۰۵
دیگر ویژگی‌های فیلم‌های تجربی ۲۰۶
ابزار فیلم‌سازی و سینمای تجربی ۲۰۸
دسته‌بندی فیلم‌های تجربی ۲۱۱
سینمای تجربی و سایر هنرها ۲۱۲
فیلم‌های ترکیبی ۲۱۳
متحرک‌سازی ۲۱۸
چکیده ۲۲۷

اعلام ۲۳۱

فصل اول

منابع فیلم‌های داستانی

به‌طور معمول، فیلم‌های داستانی بر پایهٔ فیلمنامه بنا می‌شوند. فیلمنامه‌ها گاه غیراقتباسی و نوشته‌شده برای تولید فیلم هستند، اما اغلب با الهام از رویدادی تاریخی، اثری داستانی (معمولاً رمان یا داستان کوتاه)، نمایشنامه، مجموعه‌ای تلویزیونی یا دیگر فیلم‌های سینمایی نوشته می‌شوند. در این فصل، به برخی از متداول‌ترین منابع و مآخذ فیلم‌های داستانی خواهیم پرداخت و روند شکل‌گیری فیلم‌های سینماییِ از روی این منابع را بررسی خواهیم کرد. به این ترتیب، به درک کامل‌تری از رسانهٔ سینما می‌رسیم و از نقاط قوت و نیز محدودیت‌های هر فیلم و منابع داستانی آن مطلع خواهیم شد.

فیلمنامه و استوری‌بورد

هر فیلمنامه، مستقل از منبعی که از آن برگرفته شده، در اشکال مختلفی ظاهر می‌شود. «فیلم‌نامهٔ مقدماتی»[1] در واقع اولین نسخهٔ نسبتاً کامل فیلم است که پیش از آغاز فیلم‌برداری آماده می‌شود و به تشریح محل وقوع رخدادهای فیلم،

---

1. Screenplay

حوادث، گفت‌وگوها و ساختار اصلی و کلی آن می‌پردازد. «فیلم‌نامهٔ آمادهٔ فیلم‌برداری»[1] نسخهٔ کامل‌تری از فیلم‌نامهٔ مقدماتی است که در آن، داستان به «صحنه‌ها» و «نماها» خرد می‌شود. منظور از «صحنه»، مجموعه‌ای از نماهاست که تصویری را ایجاد می‌کند که در آن، رخدادی در زمان و مکانی واحد یا به هم پیوسته رخ می‌دهد. منظور از «نما» نیز تصویری است که در هر مرحله از فیلم‌برداری، از لحظهٔ شروع به ضبط دوربین تا پایان آن، گرفته می‌شود. فیلم‌نامهٔ آمادهٔ فیلم‌برداری معمولاً حاوی دستورالعمل‌های لازم برای تعیین مکان استقرار دوربین و نحوهٔ حرکت آن نیز هست. نوع سوم فیلمنامه، فیلمنامه‌ای است که منبع تولید فیلم به حساب نمی‌آید و معمولاً برای چاپ و نشر در بازار بر اساس رویدادهایی که در فیلم می‌گذرد و بعد از اکران فیلم، به نگارش درمی‌آید و صرفاً جنبهٔ تجاری دارد. این نوع فیلمنامه‌ها معمولاً در مورد فیلم‌های خارجی که با زیرنویس اکران می‌شوند، به چاپ می‌رسند تا تماشاگر مشتاق را با فیلم مورد نظر آشناتر کنند.

فیلمنامه

در جدول ۱-۱، آن دسته از عناصر مختلف هر فیلم که معمولاً در حیطهٔ مسئولیت فیلمنامه‌نویس قرار دارند و آن‌هایی را که در حیطهٔ مسئولیت‌های دیگران هستند، از هم جدا و معرفی کرده‌ایم. در فیلم‌های بزرگ و پرخرج، این نکته که آرزوهای فیلمنامه‌نویس تا چه حد برآورده می‌شود، به مسائلی نظیر تهیه‌کننده، کارگردان و حتی در مواردی به توافق بازیگران اصلی فیلم بستگی دارد. ما با نقش کارگردان و بازیگر آشنا هستیم، تهیه‌کننده هم کسی است که امور تجاری و اجرایی فیلم را زیر نظر دارد. روال معمول چنین است که تمام جنبه‌های دیگر تولید فیلم، همچون زاویهٔ دوربین و نحوهٔ ارتباط نماهای مختلف و نظایر آن، در حیطهٔ عمل دیگر دست‌اندرکاران تولید فیلم، مانند مدیر فیلم‌برداری و تدوینگر اصلی

---

1. Shooting Script

جدول ۱-۱. حیطه‌های مسئولیت در تولید فیلم‌های داستانی

حیطهٔ نویسندهٔ فیلمنامه

- فضای داستان: جا و زمان وقوع ماجرا و این که فضای مزبور چه شکل و حالی دارد
- شخصیت‌ها: شخصیت‌پردازی، عملکرد و گفت‌وگوهای آنان
- ساختار: ساختار داستان و تنظیم گفت‌وگوها و ماجراها
- مفاهیم: مفاهیم ظاهری و باطنی داستان، حرف نهایی فیلم در مورد شخصیت‌ها و موضوع

حیطهٔ دست‌اندرکاران تولید

- انتخاب بازیگر، بازی گیری از بازیگران، تعیین رفتار و حالات و لحن صدای آنان
- فیلم‌برداری و میزانسن: تعیین محل استقرار دوربین، فاصلهٔ دوربین، زاویه، انتخاب عدسی، نورپردازی، ترکیب‌بندی تصویر و نظایر آن
- تدوین: طول و تنظیم نماها، نحوهٔ انتقال نماهای مختلف به یکدیگر
- موسیقی و انتخاب جلوه‌های صوتی

فیلم باشد که همگی در نهایت، زیر نظر و با هماهنگی کارگردان فیلم کار می‌کنند. تعیین دقیق میزان دخالت یا سهم فیلمنامه‌نویس در فیلم‌های عظیم و پرخرج هالیوودی چندان مشخص نیست، چون افراد متعددی در تولید این گونه فیلم‌ها دخالت دارند و هرکدام ـ به‌ویژه تهیه‌کننده، کارگردان، بازیگران اصلی و تدوینگران ـ بر سر موضوعی خاص پافشاری می‌کنند و بر تغییر جزئیاتی از فیلمنامه اصرار می‌ورزند و در نهایت، معلوم نمی‌شود سهم فیلمنامه‌نویس یا فیلمنامه‌نویسان در محصول نهایی چقدر بوده است.

هرکدام از این آدم‌ها ممکن است گوشه‌ای از فیلمنامه را بازنویسی یا حذف کنند یا تغییر

بخشی از آن را خواستار شوند. چه بسا برخی از این تغییرات در ثانیه‌های پایانی پیش از آغاز فیلم‌برداری یا حتی سر صحنهٔ فیلم‌برداری به وقوع بپیوندند. در بعضی از فیلم‌های بزرگ و پرخرج، گاه یک متخصص فیلمنامه‌نویسی، که او را «دکتر اصلاح فیلمنامه»[1] هم می‌نامند، استخدام می‌شود تا در محل فیلم‌برداری حضور داشته باشد و در صورت لزوم، تغییرات لازم را در فیلمنامه اعمال کند. در خیلی از موارد، نام این افراد در عنوان‌بندی فیلم قید نمی‌شود.

مقایسهٔ فیلمنامه‌ای که فیلمنامه‌نویس نوشته با فیلمنامه‌ای که در مرحلهٔ تولید فیلم از آن استفاده می‌شود، با فیلمی که به نمایش عمومی درمی‌آید، میزان سهم و دخالت فیلمنامه‌نویس یا فیلمنامه‌نویسان و دیگران (به‌ویژه کارگردان) را به‌خوبی نشان می‌دهد. برای نمونه، با مقایسهٔ صحنه‌ای از فیلمنامهٔ **مرد سوم**[2] (۱۹۴۹) با صحنه‌ای مشابه در همان فیلم، می‌توان به سهم این افراد پی برد. در این فیلم، مارتینز (جوزف کاتن) به وین آمده تا برای دوست قدیمش هری لایم (اورسن ولز) کاری انجام دهد. مارتینز درمی‌یابد که هری لایم پنی‌سیلین‌ها را می‌دزدد، رقیقشان می‌کند و دوباره آن‌ها را در بازار می‌فروشد و از این راه پول هنگفتی به جیب می‌زند. در اواخر فیلم، افسر پلیس کالووی (ترور هاوارد) می‌کوشد نظر مساعد مارتینز را برای همکاری برای به دام انداختن لایم جلب کند و در این راه، او را به یک بیمارستان کودکان می‌برد تا پیامدهای اعمال جنایت‌کارانهٔ هری لایم را ببینند. ابتدا صحنه را به روایت فیلمنامهٔ آمادهٔ فیلم‌برداری که گراهام گرین بر اساس داستانی از خودش نوشته، شرح می‌دهیم.

۱۲۳. بیمارستان کودکان (شب).

تا کالووی و مارتینز از در وارد می‌شوند، پرستاری به آنان نزدیک می‌شود و مارتینز درمی‌یابد که رودست خورده است. اما دیگر دیر شده و نمی‌تواند واکنشی نشان دهد.

---

1. Script Doctors
2. The Third Man

کالووی: برویم و نگاهی به بخش ۳ بیندازیم.
پرستار: بسیار خب، سرهنگ کالووی.
کالووی (خطاب به مارتینز): تو به اندازهٔ کافی درگیر این ماجرا بوده‌ای. حالا بهتر است ببینی همهٔ این ماجرا به کجا ختم می‌شود.

۱۲۴. بخش کودکان (شب).
کالووی در را می‌گشاید و به مارتینز تعارف می‌کند تا اول او وارد شود و با حالتی کاملاً حرفه‌ای، شاد و در عین حال فاقد احساسات رقیق و سطحی، با او حرف می‌زند. نگاه ما خیلی سریع به شش تخت کوچک بیمارستانی می‌افتد، اما هیچ کدام از بچه‌های بیمار را نمی‌بینیم. در عوض، شاهد واکنش مشاهدهٔ این صحنه در چهرهٔ مارتینز هستیم که به‌شدت شوکه شده است و غمگین می‌شود.
کالووی: این بزرگ‌ترین بیمارستان کودکان در تمام وین است، بیمارستان بسیار مجهز و مؤثری است. در این بخش ما شش «نمونه» داریم، که متأسفانه دیگر نمی‌شود آن‌ها را آدمیزاد خواند. این بچه‌ها که به منتژیت مبتلا بودند، در اثر تزریق پنی‌سیلین‌های آقای لایم به این روز افتاده‌اند... این نمونه، که در این تخت افتاده و تکان هم نمی‌خورد، نمونهٔ ویژه‌ای است، البته اگر به عملکرد و تاریخچهٔ پزشکی بچه‌های عقب‌افتادهٔ ذهنی علاقه‌مند باشید... اما این یکی...
مارتینز دیگر طاقت نمی‌آورد و حالش به‌شدت بد می‌شود.
مارتینز: تو را به خدا بس کنید! خواهش می‌کنم چراغ‌ها را خاموش کنید.
در حین این که آن دو قدم‌زنان از کنار تخت کودکان رد می‌شوند، صحنه به‌تدریج محو می‌شود.
همین صحنه در فیلم‌نامهٔ اولیه به صورتی کلی نوشته شده بود و فقط شمارهٔ صحنه، محل وقوع ماجرا، تعیین موقعیت زمانی (صبح، ظهر، شب و غیره) را در بر می‌گرفت و در مورد شکستن صحنه به نماهای مختلف و جزئیاتی مانند محل